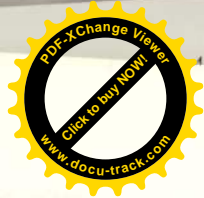

ki. 1960. január 4-én autószerencsétlenség áldozata lett.

Szép prózai művei. *L'Étranger* (1942, magyarul: *Közöny*, ford. Gyergyai Albert, 1948 és 1957); *La Peste* (1947, magyarul: *A pestis*, ford. Györy János, 1962); *La Chute* (1956, magyarul: *A bukás*, ford. Szávai Nándor, 1962); novellák: *L'Exil et le royaume* (1957, magyarul: *A Száműzetés és az Ország*, ford. Antal L., Benyhe J. és Szávai N., 1969). Drámái: *Caligula* (1944); *Le Malentendu* (1944); *L'État de siège* (1948); *Les Justes* (1950). Több színdarabot adaptált, így Faulkner *Rekviem egy apácáért* című művét (1947, megjelent a Nagyvilágban, 1961/10.). Tanulmánykötetei: *L'Envers et l'Endroit* (1937); *Noces* (1938); *Le Mythe de Sisyphe* (1942); *Lettres à un ami allemand* (1948); *Actuelles I—II—III* (1953, 1958); *L'Homme révolté* (1955); *L'Été* (1954); *Discours de Suède* (1958). Feljegyzéseit *Carnets* címen adják ki, s eddig két kötet jelent meg (1962, 1964). Camus filozófiai felfogását csak a kiindulópont szempontjából ismertetjük, viszont részletesebben idézünk olyan szemelvényeket, amelyek művészeti-irodalmi elveit fejtik ki. Néhány részlettel mutatjuk be a szépirodalmi alkotások intellektuális mondanivalóját.

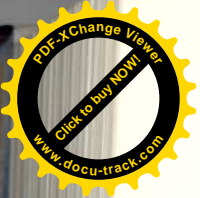
31.

SZISZÜPHOSZ MÍTOSZA

Az istenek arra ítélték Sziszüphoszt, hogy egy sziklát görgessen szüntelenül a hegy tetejére, ahonnan a kő mindannyiszor visszahullott a maga súlyától. Úgy gondolták, s némi joggal, hogy nincs szörnyűbb büntetés, mint a haszontalan és reménytelen munka.

Ha hinni lehet Homérosznak, Sziszüphosz volt a legbölcsebb és a legóvatosabb halandó. Más hagyomány szerint azonban hajlamos volt az útonállásra. Én ebben nem látok ellentmondást. A vélemények eltérnek arról, hogy tulajdonképpen mi okból is lett a poklok haszontalan munkása. Elsősorban szemére vetik, hogy kissé könnyedén vette az isteneket. Kifecsegte titkaikat. Aiginát, Aszoposz leányát Zeusz elrabolta. Az apa megütközött lánya eltűnésén, s Sziszüphosznak panaszkodott. Ez tudott a leányszöktetésről, s felajánlotta Aszoposznak, hogy elmond neki mindent, ha viszonzásul vizet fakaszt Korinthosz fellegrárában. Az égi villámoknál többre becsülte a víz áldásait. Ezért bűnhődött az alvilágban. Homérosz azt is elmeséli nekünk, hogy Sziszüphosz leláncolta a Halált. Plutón nem tudta elviselni elhagyatott és néma birodalmának látványát. Elküldötte a harc istenét, aki aztán megszabadította a Halált legyőzőjének kezéből.

Mondják még azt is, hogy Sziszüphosz, közeledni érezvén a halált, oktalanul meg

akart győződni felesége szerelméről. Azt parancsolta tehát neki, hogy dobja testét temetetlenül a piactér közepére. Sziszüphosz az alvilágba került. Ott aztán, felháborodva az emberi szeretettel annyira ellenkező engedelmisségen, megkérte Plutont, engedje vissza a földre, hogy megbüntethesse feleségét. De amikor újra viszontlátta e világnak képét, élvezte a vizet és a napfényt, a forró köveket és a tengert, nem kívánt visszatérni a pokol árnyai közé. Hiába volt felszólítás, harag, figyelmeztetés, semmi sem használt. Még hosszú évekig élt az öböl hajlatán, a csillogó tenger és a molygó föld fényében. Az istenek döntésére volt szükség. Hermész kapta el a merész fickót a gallérjánál fogva, és elszakítva örömeitől, erőszakkal visszavitte az alvilágba, ahol már várta a sziklája.

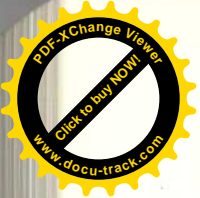
Érthető ebből, hogy Sziszüphosz az abszurd hős. Szenvedélyei és gyötrelmei tettek azzá. Az istenek megvetésével, a halál gyűlöletével és az élet szeretetével hívta ki ezt az elmondhatatlan kinszenvedést, amelyben az egész lét arra való, hogy semmit se vigyen véghez. Ezt az árat kell fizetnie az e földi szenvedélyekért. Sziszüphosz alvilági tartózkodásáról nem szól a monda. A mítoszok úgy vannak megalkotva, hogy a képzeletnek kell megtöltenie őket léttel. Ebben csak egy megfeszülő test roppant erőfeszítését látjuk, amint megmozdítja az óriás követ, löki, görgeti a százszor újrakeddett meredeken; látjuk a görcsbe torzult arcizmokat, a kőhöz tapadt arcot, a segítő vállat, amelyre nehezedik az agyaggal bo-

ritott tömeg súlya, a lábat, amely a masztja, a kinyújtott két kart, amely tartja, a földdel teli két kéz emberi biztonságát. Az égbolt nélküli térrel és tartam nélküli idővel mért hosszú erőfeszítés legvégén eljut a célhoz. Sziszüphosz nézi a követ, amely néhány pillanat alatt legörög abba az alsó világba, ahonnan ismét fel kell majd hoznia a csúcsra. S leereszkedik a síkságra.

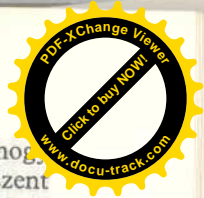
Visszatérése közben, ebben a szünetben érdekel engem Sziszüphosz. Az arc, amely a kövekhez oly közel gyötrődik, maga is kő már! Látom ezt az embert leereszkedni néhez, de egyforma léptekkel, a szenvedéshez, amely sohasem ér véget. Ez az óra, amely olyan, mint a lélegzétvétel, amely éppolyan biztosan visszatér, mint nyomorúsága, ez az óra az öntudat órája. E percekben, amikor elhagyja a csúcsot, és lassan leszáll az istenek szállása felé, Sziszüphosz fölötte áll sorsának. Erősebb, mint a sziklája.

Ha ez a mítosz tragikus, ez azért van, mert hőse tudatos. Valóban, hol volna a szenvedése, ha minden lépésnél éltetné a siker reménye? A mai munkás, élete minden napján, ugyanazon a feladaton fáradozik, és ez a sors nem kevésbé abszurd. De nem tragikus, csak azokban a ritka pillanatokban, amikor tudatossá válik. Sziszüphosz, az istenek proletárja, tehetetlen és lázadó, teljes egészében ismeri a maga nyomorúságos helyzetét: erre gondol a hegyről leszálltában. A tisztánlátás, amelynek kinoznia kellene őt, ugyanakkor beteljesíti hősiünk győzelmét. Nincs sors, amelyen a megvetés ne tudna felülemelkedni.

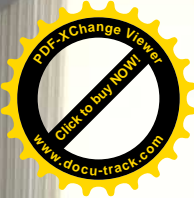
Ha vannak napok, amikor leszállás közben fájdalom gyöttri, megeshetik az is, hogy öröm tölti el. Ez a szó nem túlzás. Elképzelem Sziszüphoszt, amint visszatér sziklájához: az út kezdetén a fájdalom nehezedett rá. Amikor a földi élet képei betöltik emlékezetét, amikor a boldogság hívása nagyon sürgető, megeskik, hogy a szomorúság elhatalmasodik az ember szívében: ez a szikla győzelme, ez maga a szikla. A mérhetetlen nyomorúságot túlságosan nehéz elviselni. Ezek a mi getszemánéi éjszakáink. De a felismerés elpusztítja a lesújtó igazságokat. Oidipusz eleinte tudtán kívül engedelmeskedik a sorsnak. Attól a perctől kezdve, hogy tudja a sorsát, elkezdődik tragédiája. De ugyanabban a pillanatban, vakon és kétségbeesve felismeri, hogy az egyetlen kötelék, amely őt e világhoz köti, egy leány hűvös keze. Hatalmas szó harsan fel ekkor: „Ennyi megpróbáltatás ellenére, hajlott korom és lelkem nagysága azt mondhatja velem, hogy minden jól van.” Szophoklész Oidipusza, miként Dosztojevszkij Kirilovja, megadja az abszurd győzelem formuláját. Az antik bölcsesség találkozik a modern heroizmussal.

Az ember nem fedezi fel az abszurdumot anélkül, hogy kísértése ne támadna a boldogság kátéjának megírására. „Eh! hogyan, ily szűk utakon...?” De csak egy világ van. A boldogság és az abszurdum ugyanegy föld két fia. Elválászthatatlanok. Tévedés azt állítani, hogy a boldogság szükségképpen az abszurd felismerésből születik. Éppúgy megtörténik, hogy az abszurd érzése

születik a boldogságból. „Úgy vélem, hogy minden jól van”, mondja Oidipusz, és szent ez a szó. Visszhangzik az ember vad és korlátolt univerzumában. Azt tanítja, hogy nincs, nem volt minden kimerítve. Egy istent űz el ebből a világból, aki kielégületlenséget és haszontalan fájdalmakat hozva költözött ide. Emberi üggyé teszi a sorsot, amelyet az embereknek kell elrendezni maguk között.

Ebben rejlik Sziszüphosz minden csöndes öröme. Sorsa az övé. Sziklája az ő jószága. Hasonlóképpen, az abszurd ember, amikor gyötrelmét szemléli, elhallgattatja az összes bálványokat. És az univerzumban, melyet csöndessége hirtelen újra birtokba vesz, felcsendül a föld ezernyi apró, igéző hangja. Öntudatlan és titkos hívások, arcok emléképei — ez a győzelem szükségszerű fonákja és ára. Nincs napsütés árnyék nélkül, és meg kell ismerni az éjszakát. Az abszurd ember igent mond, és erőfeszítése nem szűnik többé egy pillanatra sem. Ha van is egyéni sors, nincs felsőbbrendű végzet, vagy legfeljebb egy, amelyről tudja, hogy elkerülhetetlen és megvetésre méltó. Végeredményben tudja, hogy ő maga az ura életének. Ebben a kényes pillanatban, amikor élete felé fordul az ember, a sziklájához közeledő Sziszüphosz elgondolkodik azon az összefüggéstelen cselekménysorozaton, amely az ő saját maga alkotta sorsa lesz, amelyet emlékezetének pillantása forraszt egybe, és amelyre nemsokára halála üt pecsétet. Így, meggyőződve minden emberi teljesen emberi eredetéről, egyre csak

megy, halad, mint a látni vágyó vak, aki tudja, hogy az éjszaka sohasem ér véget. A kő még gurul.

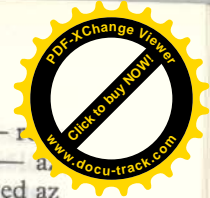
Magára hagyom Sziszüphoszt a hegy lábánál! Az embert mindenkor megvárja a terhe. De Sziszüphosz a felsőbbrendű hűséget hirdeti, amely tagadja az isteneket, és felemeli a sziklákat. Ő is úgy véli, hogy minden jól van. Ezt a mostantól kezdve gazdátlan univerzumot nem érzi sem terméketlennek, sem hiábavalónak. Ennek a kőnek minden szemcséje, ennek az éjszakába merült hegységnek minden ásványszilánkja egymagában egy világ. A magaslatok felé törő küzdelem egymaga elég ahhoz, hogy megtöltse az emberi szívet. Boldognak kell képzelnünk Sziszüphoszt.

(Dobossy László fordítása)

32.

LÁZADÁS ÉS STÍLUS

Azzal, ahogyan a művész a valóságot kezeli, elutasításának határfokát bizonyítja. De hogy mit vesz át a valóságból az általa teremtett univerzumba, az mutatja, mennyire fogadja el, legalábbis részben, a valóságot, amelyet kibont a létezés sötétjéből és az alkotás fényébe emel. Határesetben, ha elutasítása mindenre kiterjed, a valóságot teljes egészében száműzi; ilyenkor tisztán formalista művekkel állunk szemben. Ha viszont a művész a nyers valóságot dicsőíti,

gyakran művészetén kívüli okokból — nihilizmust kapunk. Az előbbi esetben — a elutasítás érdekében — csorbát szenved az alkotás eredendő mozgása, amelyben lázadás és elfogadás, igenlés és tagadás szorosan egybekapcsolódik. Ilyenkor beszélünk formalista menekülésről, amelyre korunk oly sok példával szolgál, és amelynek nihilista eredete szemmel látható. Az utóbbiban a művész úgy vél egységet adhatni a világnak, hogy megfosztja minden kiváltságos perspektívájától. Bevallja tehát, hogy egységre vágyik, még ha csökkent értékű is ez az egység. Ugyanakkor lemond a művészi alkotás elsőrangú követelményéről. Hogy jobban tagadhassa az alkotó öntudat viszonylagos szabadságát, sikraszáll a világ közvetlen totalitása mellett. A művek e két fajtájában önmagát tagadja a teremtő aktus. Kezdetben csupán egy bizonyos aspektusát utasította el a valóságnak, s ezzel egy időben egy másikat állította. Ám ha az egész valóságot elveti, vagy csakis azt állítja, egyformán tagadja önmagát: tagadja az abszolút tagadásban, és tagadja az abszolút állításban is. Esztétikai síkon ez az elemzés kézenfekvő módon kapcsolódik ahhoz, amelyre történeti síkon tettünk az imént kísérletet.

De mint ahogy minden nihilizmus végeredményben valamilyen érték feltételezéséhez jut el, és minden következetesen gondolkodó materializmus végül is ellentmond önmagának, ugyanúgy abszurdnak minősül a formális művészet és a realista művészet fogalma is. A valót semmilyen művészet